

Vann: Fellesgode eller handelsvare?

En av avtalene innenfor WTO-systemet som ikke har fått mye oppmerksomhet, er GATS, eller General Agreement on Trade in Services. En av hensiktene med GATS er å åpne områder som tidligere ble ansett for å være det offentlige ansvar, for konkurranse fra transnasjonale selskaper. Den internasjonale handelen med tjenester er den raskest voksende sektoren, og multi-nasjonale selskaper bruker store ressurser på å få tilgang til nye markedsområder. Vannforsyning i utviklingsland er et av de områdene der en rekke selskaper fra Nord har vist stor interesse, mens befolkningen i disse områdene gang på gang har motsatt seg at vannet deres skulle bli en handelsvare.

At interessen for å overta offentlige og kooperative vannverk rundt i verden er stor, viser EUs GATS-krav til 109 land om at de skal åpne for utenlandsk konkurranse innenfor denne sektoren. Det er ikke bare i WTO-sammenheng det arbeides for liberalisering på dette området. Også Verdensbanken og IMF (det internasjonale pengefondet) har lagt et betydelig press på gjeldstyngede land for at oppgaver som tidligere var offentlige, skal privatiseres.

Frister ikke til gjentakelse

Som nevnt er det allerede gjort en del erfaringer i utviklingsland med privatisering av vannforsyning. Disse erfaringene frister ofte ikke til gjentakelse. Bolivia inngikk, etter krav fra Verdensbanken, en avtale med et datterselskap av Bechter, om å privatisere vannforsyningen i Cochabamba, landets tredje største by. Vannforsyningsnettene i byen var dårlig utbygd, og store deler av byens befolkning var avhengig av å kjøpe vann fra tankbiler.

I tillegg hadde byen verken tilstrekkelig eller rent vann, og en utbygging av et nytt anlegg var derfor også nødvendig. Privatiseringen skulle føre til en mer rasjonell drift, og det ble forventet at selskapet som skulle ta på seg oppgaven, skulle tilføre ny investeringskapital for å løse byens vannproblemer.

Ut fra disse forutsetningene skulle man jo tro at befolkningen i Cochabamba ville bli fornøyd med privatiseringen. Men tvert om. Da den første regningen fra Becters datterselskap, Agua del Tunari, ble sendt ut i januar 2000, ble de største opptøyene siden demokratiet ble innført i 1982 utløst. Nær en halv million mennesker deltok i demonstrasjoner mot selskapet. En ble drept, og over hundre ble skadd da myndighetene satte inn politi og militære mot befolkningen. Presidenten i Bolivia innførte unntakstilstand for å roe ned situasjonen, og kontrakten med Agua del Tunari ble sagt opp.

Forhandlinger i hemmelighet

Hva gikk egentlig galt? Forstod ikke befolkningen sitt eget beste?

Argumentene for å privatisere vannforsyningen er at tjenesten skal bli billigere og bedre gjennom en mer rasjonell og effektiv drift. Videre forventes det at selskapene skal bidra med kapital for å investere der det er nødvendig. For utviklingslandene er nettopp penger til å investere i kollektive goder en mangelfaktor.

En av grunnene til at privatiseringen slo feil, var at forhandlingene mellom myndighetene og det multinasjonale selskapet foregikk i all hemmelighet. Befolkningen fikk dermed ikke innsyn og påvirkningsmulighet i prosessen. Siden utbyggingsoppdragene selskapet stod overfor var omfattende, var også kapitalbehovet stort. I følge avtalen skulle likevel ikke prisene øke med mer enn 20 prosent i gjennomsnitt.

Den første regningen selskapet sendte ut, viste imidlertid en prisøkning på 35 prosent i gjennomsnitt. I tillegg ble det gitt signaler om ytterligere

prisøkninger. Forutsetningen om at vannverket skulle bli tilført kapital utenfra, viste seg dermed å ikke holde stikk. Kapitalen skulle tydeligvis komme fra innbyggerne selv – før de hadde opplevd forbedringer i tjenesten.

Kostbar erfaring

Hele denne erfaringen kan vise seg å bli kostbar for Bolivia. I ettertid har Bechter saksøkt den bolivianske staten, og krevd 25 millioner dollar (172 millioner kroner) i erstatning for tapet som de mener at deres engasjement i Bolivia har påført selskapet. Innbyggerne i Cochabamba vil neppe akseptere å betale denne regningen, all den tid de ikke ønsket selskapet i utgangspunktet, og de heller ikke kan se at selskapet har foretatt noen investeringer i Cochabamba.

Verdensbanken, som stilte krav om privatisering av vannverket, har lært av det som skjedde i Bolivia. I en oppsummering av situasjonen til vannverkene i de tre største byene i Bolivia skriver banken at privatisering ikke er noe «panacea», eller universal-middel.

I Cochabamba gikk det helt galt. Andelen av befolkningen som er tilknyttet vannettet er redusert fra 70 til 60 prosent. I La Paz førte privatiseringen til at flere fikk innlagt vann, men prisøkningen som fulgte med eiendomsoverdragelsen har ført til at konsumet har sunket fra 110 til 87 liter per person. Selskapet sliter nå med økonomiske problemer, og vurderer å starte en reklamekampanje for å øke vannforbruket.

Vellykket samvirke

Det eneste stedet hvor utbyggingen av vannforsyningen har vært vellykket, er i Santa Cruz, Bolivias nest største by, hvor vannselskapet er et samvirkeforetak eid av brukerne selv. Her lykkes det å øke forsyningsgraden fra 70 til 94 prosent, uten de samme prisøkningene eller reduksjon i forbruket som i de to andre store byene i Bolivia.

Bolivia er heller ikke alene om å ha mislykkes i å selge ut vannforsyningen sin. Historien har gjentatt seg i by etter by, i Argentina, Ghana, Filippinene og Sør-Afrika. I Sør-Afrika brøt det ut kolera som en følge av at befolkningen reduserte vannforbruket sitt, og gikk over til å hente elvevann.

Det er transnasjonale selskaper som driver sin lobbyvirksomhet, som blir hørt når det internasjonale regelverket for handel med tjenester utformes i WTO – ikke brukerne av vannet. Befolkningen har protestert gang på gang, men de transnasjonale selskapene har trekløvert WTO, IMF og Verdensbanken i ryggen, når diskusjonene føres med utviklingslandenes myndigheter.

Hanne Eldby

er utviklingsgeograf og jobber i Landbrukets Utredningskontor

« - men de transnasjonale selskapene har trekløvert WTO, IMF og Verdensbanken i ryggen, når diskusjonene føres med utviklingslandenes myndigheter»

Virkingen av WTO

Vi bør alle være klar over at det er bønder og distriktsinteresser som i første omgang må bære byrdene ved den WTO-avtalen Norge har vært med på å vedta. Men det er i vår alles interesse at det norske landbruket klarer å komme seg gjennom denne omstillingen med helse og mot i behold.

(Anne Hoff Backe i Oppland Arbeiderblad)

Ikkje berre store bruk

Støtteordningar vil måtte utformast innanfor det nye WTO-regelverket, og meir av støttemidlane vil måtte gå til miljøtiltak og til arbeidet med å oppretthalde kulturlandskapet. Det vil truleg krevje dyrehald og auka bruk også av utmarka, og slike reglar treng slett ikkje favorisere berre dei store gardsbruka. Det som vi neppe kan halde fram med er tradisjonell mjølkeproduksjon med 14,5 kyr ... Sjølv på Island har dei 40-50 kyr i gjennomsnitt.

(Leiar i Sunnmørsposten)

Favoriserer i-landa

- Marknadsliberalismen avgjer kven som kan eta seg mette. Ein alt for stor del av maten som blir produsert (i Zambia), blir eksportert til utlandet, slik at styresmaktene får valuta til kjøp av til dømes våpen. Me et maten deira.

(Bonde Ola Hauge i intervju med Suldalsposten)

Kostnaden med ulv

Når storsamfunnet ønsker å ta vare på ulvebestanden, bør det også bære den økonomiske kostnaden, ikke overlate det meste av den til familier og bygder som rammes.

(Leder i avisa Glåmdalen)

Langt til veterinær

Etter at Mattilsynet kom på banen har veterinærsituasjonen i Porsanger blitt svekket. De to veterinærene som tidligere hadde kontorsted Porsanger, har nå kontorsted Karasjok og Hammerfest.

(Reportasje i avisa Sáágat)

Alt for mye grågåås

- Jeg telte 400 gjeass på ei eng like før jakta. Beiteskadene er en ting, men hadde tapet bare bestått i det gjeassene spiser, så hadde det vært til å leve med. Men de trækker ned grasen, og ikke minst skiter de noe vanvittig. Kommer det gåsemøkk i føret vil ikke krøttera ha det.

(Agnar Søreng til avisa Hitra-Frøya)

Opp til 50 hjort på jorden

- Hjortebestanden holder på å vokse oss over hodet. Her er det ikke noe igjen å høste.

(Per Helge Blestad til avisa Sør-Trøndelag)

Set pris på bøndene

- Eg er glad i denne yrkesgruppa, full av arbeidsglede og idealisme. Vi treng dei! Vi vil ha den reine norske maten som bøndene produserer. Men set vi pris på den reine maten vi får? Set vi pris på landskapspleiarane som sørgjer for at bygd og fjell er velstelt og tilgjengeleg for oss alle?

(Stortingsrepresentant Sigrun Eng (Ap) i Hallingdølen)

Satser på setring

- Vi er oppfordret til å tenke nytt i landbruket. Det har vi forsøkt å gjøre etter beste evne. I fjellbygda er nettopp seterdrift med litt turisme et aktuelt alternativ for å ha flere ben å stå på.

(Anne-Berit og Bjørn Roald Gjersvoll til Adresseavisen)

Geiter drepne av bil

- Det er klart at grunnen til at denne hendinga fann stad, var uvettig køyring! Her er både skilt og denne gongen var føraren så pass lokalkjend at han burde kjenne til situasjonen.

(Geitebonde Hogne Homberset til avisa Møre)

Ingen salgsboom

Nye konsesjonsregler har ført til litt høyere pris på småbruk, men den ventede økningen i omsetningen har uteblitt.

(Reportasje i Hamar Arbeiderblad)

Godt utgangspunkt

«Viktigste premiss for et levedyktig norsk landbruk i framtida, er ikke bare dyktige talsmenn på tinget, men Gilde, Tine og andre næringsmiddelprodusenter som kan bygge sterke merkevarer basert på norske landbruksprodukter. Tine og Gilde er blant de fremste merkevarebyggerne i norsk industri. Tine er, ved siden av Statoil, av de mest populære arbeidsplassene i landet. Det er ikke noe dårlig utgangspunkt».

(Leder i Dagligvarehandelen)